

# Vliv přítomnosti žáků se speciálními vzdělávacími potřebami ve třídě na vzdělávací výsledky jejich spolužáků

LENKA FELCMANOVÁ

**Řada zástupců odborné i laické veřejnosti se v souvislosti s podporou rozvoje inkluzivního vzdělávání obává možného negativního dopadu na vzdělávací výsledky žáků bez speciálních vzdělávacích potřeb (SVP). V této souvislosti jsou velmi zajímavé výsledky metaanalýzy s názvem *The impact of placing pupils with special educational needs in mainstream schools on the achievement of their peers*, která byla v roce 2007 představena v odborném časopise *Educational Research*. Jejími autory jsou Afroditi Kalambouka, Peter Farrell, Alan Dyson a Ian Kaplan z University of Manchester.**

Cílem této studie bylo analyzovat dříve realizovaná výzkumná šetření zaměřená na zhodnocení vlivu přítomnosti žáků se SVP v běžných základních školách na školní výkon a osobnostně-sociální dovednosti jejich spolužáků. Všechny hodnocené výzkumné studie se zaměřovaly na žáky plnící povinnou školní docházku, konkrétně se jednalo o žáky ve věkovém rozpětí 5 až 16 let.

Pro účely metaanalýzy byly výstupy žáků definovány jako jakákoliv změna ve schopnostech a výkonech žáků. Autoři zahrnuli výkony akademické (vědomosti a dovednosti hodnocené testy, prostřednictvím průběžného hodnocení učitelů a na vysvědčení) a schopnosti v oblasti osobnostně-sociální, hodnocené prostřednictvím testů osobnosti, pozorování a hodnocení učitelů (např. sebevědomí, schopnost udržet přátelství apod.).

Výsledky jednotlivých hodnocených studií byly následně na základě uvedených změn ve výkonech a schopnostech spolužáků bez SVP rozděleny do tří kategorií – pozitivní, negativní a neutrální. Pozitivně byly hodnoceny ty výsledky, které prokázaly, že po umístění žáků se SVP do třídy se zlepšil školní výkon, resp. osobnostně-sociální dovednosti ostatních žáků. Negativně byly naopak kódovány ty studie, které po začlenění žáků se SVP u spolužáků zjistily zhoršení výsledků ve sledovaných oblastech. Studie, které nenašly žádný podstatný rozdíl mezi výstupy žáků bez SVP před začleněním žáků s postižením a po něm, byly označeny jako neutrální.

K ověření vlivu druhu postižení na výsledky spolužáků vznikly v rámci studie následující kategorie SVP, které měli žáci začlenění v hodnocených třídních skupinách:

- obtíže v poznávání a učení (mentální postižení),
- problémy v chování, emocionalitě a v sociální oblasti (poruchy chování, autismus, psychická onemocnění),

- smyslová a tělesná postižení,
- obtíže v komunikaci a interakci (narušená komunikační schopnost).

V případě žáků s kombinovaným postižením se vyhodnocovaly dopady na spolužáky bez SVP v každé z uvedených kategorií, která se žáka týkala.

Do výzkumného vzorku bylo zahrnuto 26 studií, které dobou realizace spadaly do rozmezí 23 let. Většina studií (21) se zabývala akademickými výsledky žáků bez postižení velmi podrobně. Jejich vzdělávací výsledky byly hodnoceny školními didaktickými testy, národními srovnávacími testy a prostřednictvím sumativního a slovního hodnocení učitelů.

## Výsledky metaanalýzy

Studie shrnula svá zjištění do 71 nálezů napříč kategoriemi SVP a věkovými kategoriemi žáků v období docházky do základní školy.

Zjištěné výsledky jsou prezentovány podle výše uvedených kategorií SVP.

## Obtíže v poznávání a učení (mentální postižení)

Téměř všechny hodnocené studie zahrnují vzorek žáků s mentálním postižením. Z analýzy vyplynulo, že vzdělávání žáků s mentálním postižením v běžné třídě má neutrální dopad na výstupy ostatních žáků ve třídě. V případě prvního stupně ZŠ prokázalo 12 studií neutrální dopad integrace žáků s mentálním postižením, čtyři studie prokázaly pozitivní dopad začlenění žáků s mentálním postižením na osobnostně-sociální dovednosti ostatních žáků ve třídě. Žádná z hodnocených stu-

dií nezaznamenala negativní dopad na akademické výsledky prvostupňových žáků bez SVP, čtyři naopak shledaly pozitivní dopad na dosažené výsledky spolužáků v přírodovědné, matematické nebo čtenářské gramotnosti.

Ke zhodnocení dopadů společného vzdělávání žáků s mentálním postižením na druhém stupni ZŠ měli autoři k dispozici pět studií, které se zaměřovaly na dopady integrace žáků se středně těžkým a těžkým mentálním postižením a těžkým kombinovaným postižením. Dvě studie vyhodnotily dopad na akademické výsledky spolužáků jako neutrální, jedna studie, týkající se integrace žáků s těžkým mentálním a kombinovaným postižením, hodnotila dopad integrace těchto žáků jako negativní. V případě osobnostně-sociálních dovedností prokázaly tři studie neutrální dopad, jedna našla dopad negativní.

### Problémy v chování, emocionalitě a v sociální oblasti (poruchy chování, autismus, psychická onemocnění)

Zjištěné dopady integrace žáků s problémy v chování a školní úspěšnost a osobnostně-sociální dovednosti spolužáků na prvním stupni ZŠ byly převážně neutrální nebo pozitivní (šest neutrálních a dva pozitivní). Na rozdíl od mentálního postižení se však převažující většina studií zaměřovala na žáky s kombinovaným postižením, kdy problémy v chování byly jedním z nich. Pouze dvě studie se věnovaly přímo integraci žáků s poruchami chování a psychickým onemocněním. Podle studie z roku 1998 měla integrace prvostupňových žáků s poruchami chování, autismem nebo psychickým onemocněním pozitivní vliv na spolužáky v oblasti osobnostně-sociální. Druhá hodnocená studie z roku 1982 poukázala naopak na negativní dopady na spolužáky bez SVP jak v akademických výstupech, tak v osobnostně-sociálních dovednostech žáků bez SVP.

K věkové kategorii žáků druhého stupně ZŠ nebyly k dispozici studie, které by se zabývaly výhradně žáky s poruchami chování a psychickým onemocněním.

### Smyslové a/nebo tělesné postižení, obtíže v komunikaci a interakci

Ani v případě dětí se smyslovým postižením, tělesným postižením a narušenou komunikační schopností nebyl k dispozici rozsáhlejší vzorek výzkumných studií zaměřených výhradně na tyto SVP. Žáci prvního stupně ZŠ s uvedenými handicapami byli nicméně součástí výzkumných vzorků 11 studií, z nichž sedm prokázalo neutrální dopad jejich přítomnosti na vzdělávací výsledky spolužáků, v případě čtyř studií byl zaznamenán pozitivní dopad na školní úspěšnost spolužáků bez SVP.

Hodnocení dopadů na osobnostně-sociální dovednosti spolužáků se u žáků s tělesným a/nebo smyslovým postižením

věnovaly dvě studie; obě prokázaly dopad pozitivní. V případě žáků s narušenou komunikační schopností to byly taktéž dvě studie, které se zaměřily na hodnocení změny v osobnostně-sociální oblasti; jedna studie zjistila dopad pozitivní, druhá neutrální.

Žákům druhého stupně ZŠ se smyslovými a tělesným postižením se věnovala pouze jedna studie. Dopady integrace žáků s těmito SVP na školní úspěšnost jejich spolužáků byly vyhodnoceny jako neutrální.

U této kategorie SVP žádná ze zkoumaných studií nezaznamenala negativní dopady na školní úspěšnost či osobnostně-sociální kompetence spolužáků bez SVP.

Tabulka shrnuje závěry hodnocených studií podle vlivu přítomnosti žáků se SVP na vzdělávací výsledky a osobnostně-sociální dovednosti spolužáků bez SVP.

**Tabulka** Shrnutí klíčových zjištění 71 dílčích závěrů z 26 analyzovaných studií

<b>Pozitivní závěry</b>	<b>19</b>	<b>27 %</b>
<b>Neutrální závěry</b>	45	63 %
<b>Negativní závěry</b>	7	10 %
<b>Celkem</b>	71	

### Shrnutí

**Závěry metaanalýzy ukazují, že začleňování žáků se SVP do škol hlavního vzdělávacího proudu nemá nepříznivé dopady na školní úspěšnost žáků bez SVP.** 90 % výstupů hodnocených studií prokázalo neutrální nebo pozitivní dopad na vzdělávací výsledky žáků bez SVP.

Většina hodnocených studií zahrnutých do metaanalýzy se zaměřovala na hodnocení přítomnosti žáků s mentálním postižením na školní úspěšnost a osobnostně-sociální dovednosti jejich spolužáků bez SVP. V případě ostatních druhů postižení bylo k dispozici výrazně méně vstupních údajů (zejména v případě smyslového a tělesného postižení). Tato skutečnost nejspíše souvisí s četností uvedených druhů postižení v dětské populaci, v níž je smyslové a tělesné postižení výrazně méně časté než postižení mentální. Autoři metaanalýzy měli celkově k dispozici méně studií zaměřujících se na žáky druhého stupně, v této oblasti by tedy bylo žádoucí výzkum rozšířit.

Analýzované studie se také ve větší míře zaměřovaly na hodnocení vzdělávacích výsledků žáků bez postižení než na jejich osobnostně-sociální dovednosti. Důvodem může být skutečnost, že laická i pedagogická veřejnost tradičně více akcentuje akademické výsledky oproti rozvoji tzv. měkkých dovedností.

## ODBORNÁ SDĚLENÍ

Některé studie prokázaly, že začlenění žáků s postižením na prvním stupni ZŠ mělo pozitivní vliv na vzdělávací výsledky jejich spolužáků. Jednalo se o případy, kdy ve vzdělávání žáků se SVP byla systematicky uplatňována podpůrná opatření a nedošlo k pouhému umístění žáka v běžné třídě bez zajištění adekvátní podpory. Přítomnost asistenta pedagoga či změna v metodách výuky se tak pozitivně promítla do vzdělávacích výsledků celé třídy.

Tato skutečnost by měla být reflektována již při plánování podpory mezi školou a školským poradenským zařízením. V rámci možností daných druhem a mírou speciálních vzdělávacích potřeb žáka by měla být volena ta opatření, která mohou mít širší dopad na zvyšování kvality poskytovaného vzdělávání v celé třídě. Také samotné poskytování podpůrných opatření by mělo být koncipováno tak, aby prospívala pokud možno celému třídnímu kolektivu. Pedagogická asistence, specifické metody práce i některé speciální didaktické a kompenzační pomůcky mohou být využívány všemi, komu mohou v daný okamžik pomoci. Například průběžné ověřování porozumění nově probíranému učivu pomůže nejen

dětem s poruchou pozornosti či nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka, ale i dětem, které v důležitý okamžik nedávaly pozor, delší dobu chyběly nebo preferují jiný způsob prezentace učiva. Jim všem může uplatňování této metody pomoci. Přijetím toho přístupu se přesouváme od integrativního pojetí vzdělávání k inkluzivnímu, jehož cílem je vytváření optimálních podmínek pro maximální rozvoj vzdělávacího potenciálu všech žáků, nikoliv výhradně žáků se speciálními vzdělávacími potřebami či mimořádně nadaných. Tento přístup může mít také výrazný psychologický efekt na rodiče žáků bez SVP. Pokud budou podpůrná opatření prezentována jako forma podpory, ze které mohou profitovat i jejich děti, budou snadněji akceptovat jejich uplatňování i samotnou myšlenku inkluzivního vzdělávání. To ve svém důsledku pozitivně ovlivní přijetí konkrétních žáků se SVP.

### ZDROJE

- KALAMBOUKA, A. a kol. The impact of placing pupils with special educational needs in mainstream schools on the achievement of their peers. *Educational Research*. 2007, roč. 49, č. 4, s. 365–382.



**Mgr. Lenka Felcmanová**, katedra speciální pedagogiky PedF UK, Česká odborná společnost pro inkluzivní vzdělávání



## Právo přátelské k dětem a rodinám

KATEŘINA ŠIMÁČKOVÁ

**Český právní řád neobsahuje přesnější definici rodiny, což správně umožňuje výkladovou volnost aplikační praxe, neboť obsah pojmu rodina se v čase vyvíjí a v různých situacích je třeba umožnit flexibilní výklad. Základem rodiny je zpravidla vztah mezi manžely nebo vztah mezi mužem a ženou žijícími v nesezdaném soužití. Následující složkou rodiny jsou vztahy mezi rodiči a dětmi. Nelze však odhlédnout od toho, že v realitě docela často tvoří rodinu jen jeden dospělý a jeho dítě či děti. Dále se v právu za rodinné vztahy považují i sourozenecké a další příbuzenské vztahy či vztahy plynoucí z náhradní rodinné péče. Jako rodinné vztahy při širší interpretaci mohou být vnímány i další vztahy mezi blízkými osobami závislými na sobě výživou. Rovněž u stabilních stejnopohlavních párů žijících ve společné domácnosti právo dochází k závěru, že jsou naplněny znaky rodinného života.**

Rodinný život spočívá v udržování a rozvíjení vzájemných citových, morálních a sociálních vazeb mezi nejbližšími osobami. Rodinný život je podle čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod či čl. 8 evropské Úmluvy o ochraně lidských

práv a základních svobod chráněn před zásahy ze strany státu, podle čl. 32 Listiny je pak stát povinen i k aktivní podpoře rodiny, rodičovství a k jejich ochraně, stejně jako ke zvláštní ochraně dětí a mladistvých. Stát má tedy z pohle-